

Jelena Šušanj

Fakultet za crnogorski jezik i književnost, Cetinje

Branimir Belaj, Goran Tanacković Faletar (2014). *Kognitivna gramatika hrvatskoga jezika. Knjiga prva, Imenska sintagma i sintaksa padeža*. Zagreb: Disput, Zagreb, 534 str. ISBN: 978-953-260-212-8.

Kognitivna gramatika hrvatskoga jezika – Imenska sintagma i sintaksa padeža plod je četverogodišnjega rada Branimira Belaja i Gorana Tanackovića Faletara. Prva je od planirane tri knjige koje su autori zamislili kao prvu hrvatsku teorijsku gramatiku i ujedno je prva gramatika ne samo hrvatskoga jezika već i bilo kojega štokavskog jezika rađena po jednoj suvremenoj metodologiji.

Knjiga ima 534 stranice, odnosno 512 stranica teksta ako ne uključimo opsežan popis literature i indekse imena i pojmova. Podijeljena je na 4 poglavlja, od kojih je prvo uvodno (*Kognitivna gramatika u kontekstu konstrukcijskih modela*), a tri su središnja (*Vrste riječi, Imenska sintagma i Sintaksa padeža*).

Uvodno poglavlje donosi raspravu o odnosu funkcionalnih i formalnih pristupa gramatici, mjestu kognitivne gramatike među konstrukcijskim gramatikama i daje prikaz metodološkoga aparata na kojem se temelje tumačenja dana u narednim poglavljima. Najkraće od tri središnja poglavlja bavi se vrstama riječi. U središtu su svakako imenice budući da je cijela knjiga tematski posvećena imenicama i imenskim sintagmama. Na nešto manje od 100 stranica autori zatim raspravljaju o semantičkoj i sintaktičkoj strukturiranosti imenske sintagme. Konačno, studija o sintaksi padeža zauzima polovinu knjige, pri čem je njezin prvi dio posvećen semantičkim ulogama (pojmu, nastanku, recepciji, gramatičkim implikacijama semantičkih uloga) te pojmu padeža i povijesnome razvoju te kategorije (od antičke Grčke i Rima preko srednjovjekovnih shvaćanja do kognitivnolingvističkih teorija), a drugi se dio bavi sintaktičko-semantičkom analizom kosih padeža u hrvatskome jeziku.

Nego, krenimo redom. Prvo, uvodno, poglavlje počinje kontrastiranjem funkcionalnih i formalnih gramatika te pozicioniranjem kognitivne gramatike, odnosno konstrukcijskih gramatika, u okviru funkcionalnih pristupa gramatici. U središtu analize nalazi se premisa o simboličkoj prirodi jezičnih jedinica, shvaćena kao spoj forme i značenja, što predstavlja bitan otklon od generativne tradicije, koja se teme-



lji na autonomnosti sintakse. Shvaćanje simboličke prirode jezičnih jedinica pravi razliku i između kognitivne gramatike, koja spoj značenja i forme tumači kao spoj fonološke i semantičke strukture, i konstrukcijskih gramatika u užem smislu, koje pod formom vide prije svega sintaktičke strukture.

Raspravu o razlici između užekonstrukcijskih modela i kognitivne gramatike autori okončavaju zaključkom da su užekonstrukcijske modele orijentirane „primarno na *put* (proces) koji konstrukcije prelaze dok ne postanu konvencionalizirane, dok je kognitivna gramatika orijentirana na rezultat tog procesa, odnosno na analizu inventara konvencionaliziranih jezičnih jedinica“ (str. 54).

U ovome je dijelu dana podjela funkcionalnih pristupa i autora koji pripadaju različitim funkcionalnim pravcima te objašnjenja osnovnih kognitivnogramatičkih termina. Raspravljajući o odnosu značenja i gramatike, autori detaljnije analiziraju stav A. Goldberg o povezivanju konstrukcija u mreže, uz kritički osvrt na njezinu intenciju da se doprinos značenja glagola minimizira, što rezultira „prevelikom orijentiranošću na idiomatske i kolokvijalne konstrukcije“ (str. 50), a što dovodi u pitanje konvencionaliziranost gramatičkih struktura. Naime, A. Goldberg na osnovu primjera *Sam sneezed the napkin off the table* zaključuje da je glagolu *to sneeze* imanentno prijelazno značenje te da je takva njegova uporaba konvencionalizirana, što autori ističu kao netočno.¹ Po isticanju razlike između uporabnih konteksta, tj. uporabnih smislova (što je oprimjereno u navedenoj uporabi glagola *to sneeze*), i značenja, definiraju da „značenje podrazumijeva konvencionaliziranost, interpretativnu stabilnost i ustaljenost jezičnih jedinica, konceptualnu i psihološku usađenost, a koja je posljedica dugotrajnih i višestrukih uporabnih konteksta prožetih stalnom interakcijom jezičnoga i izvanjezičnoga znanja, te trenutnu asocijativnu povezanost između formalnih i semantičkih aspekata konstrukcije“ (str. 53).

Drugo poglavlje *Vrste riječi* donosi osnovne kognitivnogramatičke postavke o toj problematici, pri čem se, prirodno, najveća pozornost posvećuje imenicama. Autori su u središte zanimanja stavili hrvatske brojive i nebrojive (tvarne ili gradivne) imenice, zbirne imenice, imenice *pluralia tantum* te relacijske (odglagolne) imenice, koje promatraju, shodno kognitivnogramatičkome konceptualnosemantičkom stanovištu, prije svega kroz utjecaj značenjskih aspekata na njihove gramatičke karakteristike

¹ Na taj bi se način glagol *šesti* u crnogorskome jeziku tumačio kao tranzitivan s obzirom na postojanje konstrukcije *Na vjenčanju su šeli Ivana pored Jelene*, iako tranzitivnost naravno nije tipična za ovaj glagol. Navedimo i da se u ovoj raspravi autori slažu s kritikom R. Langackera upućenoj A. Goldberg, ali ipak ističu da je možda pretjerano oštra.



U središtu priče o imenicama u ovomu poglavlju nalazi se brojivost, a rubno se pojašnjavaju i neke druge kategorije (prije svega rod). U skladu s tim prvo se analizira razlika između brojivih i nebrojivih imenica koja se, prema Langackeru, uspostavlja na osnovu četiri kriterija: *omeđenosti*, *homogenosti*, *stežljivosti* i *udvostručavanja* (*reduplikacije*). Autori argumentirano zaključuju da je stvar konteksta hoće li neka imenica biti uporabljena kao brojiva ili nebrojiva, prihvaćajući Taylorov i Langackerov stav da „objekti i tvari predstavljaju svojevrzne *konceptualne arhetipove* čije se prepoznavanje temelji na nekim urođenim kognitivnim sposobnostima te se stoga i brojive i nebrojive imenice, barem one prototipne, mogu smatrati zasebnim gramatičkim kategorijama“ (str. 70).

U vezi sa zbirnim imenicama autori postavljaju nekoliko pitanja: zašto zbirne imenice koje pripadaju istoj deklinacijskoj vrsti imaju različitu predikatnu sročnost (jedninsku ženskoga roda: *Vlastela se je mogla pohađati*; množinsku srednjega roda: *Gospoda su zakasnila*), zašto imenice tvorene sufiksom *-ad(ø)* mogu imati i gramatičku (jedninsku, ženski rod: *Unučad mi je stigla*) i semantičku sročnost s predikatom (množina, srednji rod: *Unučad su mi stigla*) te zašto je množinska sročnost češća kod imenice *unučad* nego kod drugih imenica toga tvorbeno-deklinacijskoga tipa. Njihovo tumačenje zaista fascinira, rezultat je zbilja izvanredan i daje jasnu sliku koliko tumačenje gramatičkih oblika mora biti utemeljeno na uporabi i koliko su i gramatički oblici kulturološki uvjetovani. Primjenom četiri hijerarhije, prema kojima se kretanjem udesno povećava mogućnost semantičke sročnosti u odnosu na sintaktičku, Belaj i Tanacković Faletar dokazuju kako značenje utječe na sročnost: hijerarhija sročnosti (prema Corbettu: *atribucija* > *predikacija* > *odnosne zamjenice* > *lične zamjenice*) objašnjava neovjerenost oblika **šarenih teladi*; na osnovu hijerarhije predikata (prema Corbettu: *glagol* > *participi* > *pridjev* > *imenica*) pojašnjava se zašto su češći množinski oblici predikata s participima, pridjevima i imenicama kao sastavnicama (*?Janjad su nestašna*) nego s glagolima (*??Janjad pasu*); hijerarhijom živosti (prema Langackeru: [*ŽIVO ljudi* > *životinje ŽIVO*] > [*NEŽIVO materijalni objekti* > *apstraktni objekti NEŽIVO*]) načelno se objašnjava zašto predikat u množini stoji najčešće uz zbirne imenice koje označavaju ljudsko biće (*djeca, braća, gospoda*), zatim uz imenice kojima se označavaju životinje (*telad, janjad*), a najrjeđe uz imenice kojima se označava neživo (*dugmad, burad*); te se konačno hijerarhijom empatije, koju autori, za razliku od Langackera, izdvajaju kao posebnu ([*ŽIVO ljudi (mlado/iskustveno i emocionalno blisko* > *odraslo/iskustveno i emotivno udaljenije*) > *životinje (mlado/iskustveno i emocionalno blisko* > *odraslo/iskustveno i emotivno udaljenije*) ŽIVO] > [*NEŽIVO materijalni objekti* > *apstraktni objekti NEŽIVO*]), objašnjavaju najsloženiji slučajevi sročnosti. Pod utjecajem empatije povećava se stupanj individualiziranosti članova u okviru



skupine, što dalje uvjetuje uporabu množine prije nego jednine. Empatija je sama po sebi snažno kulturološki motivirana, te autori u semantička objašnjenja uporabe množinskih i jedninskih oblika uvode i urbano-ruralne i profesionalne odnose, s isticanjem razlike u sročnosti uz imenice *novorođenčad* i *dojenčad* (gdje je mnogo češća množinska sročnost, uslijed veće individualiziranosti članova te skupine, odnosno veće empatije prema njima) te *nedonoščad* (gdje je gotovo dosljedna uporaba jednine u predikatu jer ta imenica ima i pomalo pejorativno značenje).²

Rasprava o imenicama *pluralia tantum* tiče se mogućnosti kvantifikacije ovih imenica brojevnim imenicama, zbirnim brojevnim imenicama i brojevima. Započinje interesantnim, a opet dosad u gramatikama zaobilaženim, objašnjenjem razloga zašto se uz brojeve 2–4 koristi glagol u množini, a uz brojeve 5 i više glagol u jednini, uz zaključak: „*pet ptica* ne označava pet pojedinačnih referenata koji pripadaju kategoriji ptica, već prije jedan skup koji se sastoji od pet članova, odnosno jedan skup čija je veličina pet“ (str. 86). Upravo te kratke rasprave unutar studije o određenim jezičnim pitanjima i čine najprivlačniji dio knjige jer ukazuju na odgovore koji su u jezikoslovlju dosad zanemarivani, a zapravo su jednostavni ako se u tumačenje gramatičkih konstrukcija uključi značenje.

Znatno manji dio ovoga poglavlja posvećen je relacijskim predikacijama i hibridnim kategorijama. Relacijske predikacije podijeljene su na nevremenske relacijske predikacije (prijedlozi, pridjevi i prilozi i, rubno, veznici) i procese (glagoli, glagolski prilozi i glagolski pridjev radni kad nije u pridjevnoj funkciji). Nominalne hibridne kategorije dijele se na tri skupine: 1. imenice u relaciji s nekom drugom imenicom (poput *sestra*, *brat*, *ujak*, *stric*, *prijatelj*, *suradnik*, koje zahtijevaju konceptualnu referenciju prema drugom entitetu, a najčešće i aktivaciju širega pozadinskog znanja), 2. imenice kojima proces služi kao konceptualna baza – nominalizacije, 3. dvostrukorelacijske imenice (*oproštaj*, *povratak*) i 4. zamjenice kao relacijska kategorija (prije svega pokazne zamjenice, zamjениčki pridjevi i prilozi). U drugoj skupini (nominalizacije) nalaze se odglagolne imenice kojima proces služi kao konceptualna baza za skupno promatranje i koje mogu biti: 1. agentivne odglagolne imenice tipa *trkač*, *skakač*, koje profiliraju trajektor glagola (subjekt) i trpne imenice (*kažnjenik*, *osuđenik*), koje profiliraju orijentir glagola (objekt); 2. epizodi-

² Usput napomenimo da je situacija u vezi s ovim pitanjem u crnogorskome jeziku sasvim drugačija. Gotovo da nijedna od navedenih hijerarhija nije primjenjiva jer nema ni ovakve istančanosti i raznolikosti sintaktičko-semantičkih odnosa. Naime, zbirne imenice u crnogorskome jeziku imaju množinsku sročnost i u vezi s modifikatorom i s predikatom, bio on glagolski ili imenski: *šarena telad* – *šarene teladi*; *šarena telad pasu*; *šarena telad su pasla*; *telad su šarena*; *mala đeca* / *unučad* / *nedonoščad rastu*.



čne (imenice koje se tvore sufiksima *-(a)c(ø)*, *-aj(ø)*, *-jaj(ø)*, *-(a)k(ø)*, *-a*, *-b(a)* i *-acij(a)*) i trajne odglagolne imenice (koje se tvore sufiksima *-anj(e)*, *-jenj(e)* i *-nj(e)*). Epizodične su imenice brojive, a trajne imenice nebrojive (uspor. *udarac/udaranje*, *opomena/opominjanje*, *obmana/obmanjivanje*), a ta razlika dalje, ističu autori, uzrokuje (ne)mogućnost njihove uporabe u određenim gramatičkim strukturama (poput dekomponiranoga predikata: *dati prijedlog/*dati predlaganje*). Rubni i hibridni tipovi glagola tiču se statusa pomoćnih, egzistencijalnih glagola i glagola posjedovanja i stanja. Rubni i hibridni tipovi nevremenskih relacijskih predikacija obuhvaćaju glagolski pridjev trpni i infinitiv, pri čemu je naročita pozornost posvećena infinitivu kao pravoj hibridnoj kategoriji.

Poglavlje *Imenska sintagma* podijeljeno je na dva velika potpoglavlja: *Semantički aspekti ustroja imenske sintagme* i *Sintagmatski aspekti ustroja imenske sintagme*.

Opsežna studija o semantičkim aspektima strukturiranosti imenske sintagme počinje objašnjenjem temeljne premise u kognitivnoj gramatici o razlici između tipa i varijante: imenica predstavlja tip, imenska sintagma varijantu (konkretizaciju tipa). Slijedi rasprava o pridjevnoj modifikaciji (koja je imanentna tipu, a ne varijanti) i o semantičkoj uvjetovanosti položaja pridjevnih modifikatora. Koliko će pridjevni modifikator biti blizu imenici, ovisi o *postojanosti* i *nepromjenjivosti* svojstava imeničkoga referenta koja se konkretiziraju pridjevom kao modifikatorom. Što su ta svojstva postojanja, pridjevni modifikator bit će bliži imenici jer su nepromjenjiva svojstva u izravnoj vezi s identifikacijom entiteta, što autori dokazuju kroz mnoštvo primjera.

Središnje mjesto u ovome potpoglavlju pripada pojmu *usidrenja* (*referencije*), kao deiktičkome nivou kojim se izdvaja jedan referent za potrebe konkretnoga komunikacijskog konteksta. Sredstva usidrenja u hrvatskome jeziku dijele se na *eksplicitna* (1. determinatori: posvojni pridjevi, posvojne, pokazne i neke neodređene pridjevne zamjenice, zamjениčki demonstrativni pridjevi, nenaglašeno *jedan* i *neki* u funkciji neodređenih članova i određeni oblici pridjeva; 2. apsolutni neodređeni kvantifikatori: *puno*, *mnogo*, *malo*, *mnogi*, *nešto*, *dosta*, *nekoliko* i *nekolicina*; 3. relativni kvantifikatori koji osim količine za razliku od apsolutnih obuhvaćaju i odnos prema cijelom skupu, tj. ukupnoj referencijskoj količini – *svi*, *svaki*, *bilo koji*, djelomični – naglašeno *neki* i *većina* te kvantifikator *nijedan*) i *implicitna* (1. implicitna kvantifikacija, 2. implicitna determinacija). Kao polazišna teza, koja je krajnje sistematično dokazana u daljoj detaljnoj analizi ovjerenih, manje ili više ovjerenih te neovjerenih konstrukcija, uzima se ova semantička struktura imenske sintagme:



polazi se od tipa (imenica s pridjevnim premodifikatorom), ide se preko varijante (uz koju se kao zasebni elementi vežu brojevi) i na koncu stiže do usidrenja.

U potpoglavlju *Sintagmatski aspekti ustroja imenske sintagme* tumače se strukturni odnosi unutar imenske sintagme, kako se jednostavnije simboličke jedinice ulančavaju i integriraju u složenije strukture.

Na početku su definirani temeljni kognitivnogramatički pojmovi vezani za sintagmatske odnose unutar konstrukcija: *odrednik profila (glava)*, *modifikator* i *dopuna (komplement)*, s osvrtom na postojanje globalne i lokalne (konstrukcijske) glave. Kao osnovni konstrukcijski tipovi imenske sintagme u hrvatskome jeziku navode se *premodifikacija*, *prijedložno-padežna postmodifikacija*, *besprijedložna postmodifikacija* i *priložna postmodifikacija* te slijedi kratak osvrt na njihove fonološke i semantičke integracije. Dio rasprave posvećen je i zanimljivoj analizi mogućnosti preklapanja odnosa modifikacije i komplementacije, što je oprimjereno prije svega konstrukcijama s količinskim priložima (*malo vode* < *mala količina vode*). Nešto više prostora dano je apozicijskoj imenskoj sintagmi, uz napomenu da je apozicijom (u čemu se autori slažu s I. Markovićem) bolje smatrati odnos u koji stupaju dvije imenice nego jedan od članova toga odnosa (*apozicija* poput *atribucije*), pri čemu bi se za naziv sintaktičke kategorije uzeo termin *apozitiv*, a za naziv konstrukcije *apozicijska imenska sintagma*. Rasprava prelazi na objašnjenja apozicije, tj. apozicijske imenske sintagme u hrvatskim gramatikama a zatim i u stranim kognitivnogramatičkim studijama u vezi s time koji je član apozicijske sintagme glavni (i zaključuju da je Taylorov stav o predikatnoj sročnosti koja se uvijek upravlja prema prvome članu sintagme, subjektu kao glavi sintagme, uvjerljiv argument u prilog tezi da je u apozicijskim sintagmama glava uvijek prvi, lijevi član, a desni je član u ulozi modifikatora, tj. apozicije (*Selo Babina Greda najveće je u Slavoniji* / **Selo Babina Greda najveća je u Slavoniji*). Autori pritom kontrastiraju primjere apozicijskih konstrukcija poput *ptica selica*, *golub pismonoša*, *nož skakavac*, u kojima je lijevi član glava sintagme, a desni modifikator, i primjere poput *gost profesor* i *žena vrač*, u kojima su odrednici profila desni članovi, uz jasan zaključak da razlika između navedenih konstrukcija leži u tome što članovi potonje grupe konstrukcija nisu u odnosu elaboracije (*ptica selica* je vrsta ptica, ali *gost profesor* nije vrsta profesora).

Najduže poglavlje, *Sintaksa padeža*, podijeljeno je na tri potpoglavlja: studiju o semantičkim ulogama, povijesni pregled padeža i sintaktičko-semantičku analizu kosih padeža u hrvatskome jeziku. Semantičke uloge, odnosno dubinski padeži, kako navode autori, nezaobilazni su u proučavanju padežne problematike. Stoga u ovome dijelu daju veoma pregledan i koristan prikaz izučavanja semantičkih uloga



od J. Grubera (1965) i C. Fillmorea (1968) do R. Langackera (1991) i A. Goldberg (1995), s tim što se, kako dokazuju, korijeni ideje o semantičkim ulogama mogu naći u indijskoj lingvističkoj misli i Paninijevoj gramatici (VI. st. prije Krista). Povijesni pregled padeža kreće od antičke Grčke i Rima i seže do suvremenih teorija, s detaljnim pregledom različitih pristupa padežnoj problematici koji su se svi mogli svesti na dva gledišta: „onaj koji padež shvaća prije svega kao semantičku, a onda i gramatičku kategoriju, ili onaj koji u padežu vidi samo gramatičku kategoriju“ (str. 230). Poseban prostor posvećen je lokalističkome pristupu značenju padeža jer se na sličnim tezama temelji i kognitivnogramatički pristup.

Sintaktičko-semantička analiza kosih padeža u hrvatskome jeziku strukturirana je u skladu s podjelama koje u svojoj *Gramatici hrvatskoga jezika* (2005) daju Josip Silić i Ivo Pranjković, pri čemu, naravno, autori *Kognitivne gramatike hrvatskoga jezika* primjenjuju sasvim drugačiji teorijsko-metodološki obrazac. Kao prototipno značenje svakoga padeža u hrvatskome jeziku uzeto je označavanje prostornih odnosa jer se kategorija prostora smatra jednom od temeljnih kognitivnih domena. Cilj je analize svakoga padeža bio dokazati da svako specifično značenje proizlazi iz određenoga shematičnog prostornog značenja. Za genitiv je to koncept *ishodišta*, za dativ *usmjerenosti*, za akuzativ *cilja*, za lokativ *smještenosti* te za instrumental koncept *paralelizma*. Na kraju svake studije o pojedinačnome padežu autori daju opis utjecaja semantičkih odnosa na sintaktičku strukturu i formiranjem mreža padežnih značenja i hijerarhija konstrukcija u kojima se ta značenja ostvaruju.

Za potrebe ovoga prikaza ukazat ćemo detaljnije na nekoliko rasprava u okviru genitivnih značenja, kao paradigmu analize koja je provedena za sve ostale padeže. Shematični koncept *ishodišta* najočitiji je u ablativnome genitivu, te je to, prirodno, prva navedena specifična uporaba besprijedložnoga genitiva. Kroz primjer *Gnušam se njegovih postupaka* autori objašnjavaju da se pridruživanje padeža ne ostvaruje na apstraktnome i izoliranome gramatičkome nivou lišenom konceptualnoga sadržaja, već je utemeljeno na konceptualnosemantičkim činjenicama, budući da se na osjećaj gnušanja i gađenja uvijek trudimo udaljiti, odvojiti od uzročnika toga osjećaja (koji je kodiran genitivom). Veza između koncepta *ishodišta* i posvojnoga genitiva nije očita kao kod ablativnoga genitiva, no Belaj i Tanacković Faletar dobro uočavaju da se to jasno može uvidjeti preko analize odnosa posvojnoga genitiva (*olovka strica Marka*) i posvojnih pridjeva (*Markova olovka*), pri čemu se u slučajevima označavanja posjednika dvočlanim ili višečlanim izrazom posvojni pridjev ne može koristiti, a uporabu dodatne premodifikacijske ili apozicijske konstrukcije u nekim komunikacijskim kontekstima objašnjavaju nedovoljnom informiranošću sugovornika. I upravo je ta činjenica o nedostatku određenih znanja kod primaoca



poruke usko povezana s konceptom udaljenosti: posjednici u takvim kontekstima nisu fizički prisutni niti su ranije spominjani u razgovoru. Posjedovanje se konceptualizira uvijek kao blizina posjednika i posjedovanoga predmeta, a prethodno imenovani posjednici stvarno su ili metaforički udaljeni od sudionika u komunikaciji, te otud razlog za uporabu genitiva.³

U okviru dijelnoga (partitivnoga) genitiva kao poseban podtip javlja se genitiv igre. Genitiv se ovdje promatra u odnosu prema akuzativu te se uspoređuju konstrukcije tipa *Igrati poker/*pokera* i *Igrati ?sedmice/sedmicu* ili *Igrati se *skrivač/skrivača*. I sami su autori označili ovu genitivnu uporabu kao jednu od najzanimljivijih elaboracija ishodišne sheme, a to je svakako i jedna od najzanimljivijih interpretacija u knjizi. Naime, oni sasvim argumentirano, izvedenim se zaključcima nema što zamjeriti, objašnjavaju da se genitiv igre javlja kod igara koje imaju labaviju strukturu (kod kojih se igrač u svakome trenutku može uključiti ili isključiti, koje nemaju jasno definiran početak i kraj, koje podrazumijevaju *potencijalno neograničen niz* obrazaca koji se ponavljaju) i koje se igraju iz razonode (sedmice, žmirk i sl.), dok se kod složenih igara, onih s takmičarskim karakterom te onih kod kojih je ulog veliki (poker ili u najekstremnijem slučaju ruski rulet) javlja akuzativ. Dakle, jednostavnije se igre konceptualiziraju kao dio neograničena toka igre, a realizirani dio igre izdvaja se iz potencijalno neograničena trajanja igre (koje predstavlja *ishodišni entitet*). Akuzativom se igra ne konceptualizira kao dio veće cjeline igre, već kao koherentna cjelina s jasno određenim početkom, sredinom i krajem te je konačni rezultat, tj. cilj igre u prvome planu konceptualizacije.

Na sličan način pristupa se i drugim genitivnim besprijedložnim konstrukcijama. Kod prijedložnih konstrukcija možda je najbolje ukazati na objašnjenje kako genitiv s prijedlogom *do* može označavati ishodište budući da mu je osnovno značenje adlokativnost, što je suprotno ablokativnosti, i pred kojim je možda bilo za očeki-

³ Tumačenja ovdje predočena mogu se primijeniti i na crnogorski jezik, s tim što se može ukazati i na jednu uvjetnu iznimku u crnogorskome standardu, gdje postoje konstrukcije poput *striko Markova olovka*, s posvojnim pridjevom u višečlanome izrazu. Kažemo da je iznimka uvjetna jer se konstrukcija *striko Markova* ponaša kao polusloženica. No takva sintaktička iznimka ne opovrgava dato tumačenje. Naprotiv, potvrđuje ga budući da se takve konstrukcije javljaju uz imenice kojima se označavaju porodični odnosi (*stric, ujak, tetka, ded*), i to samo uz one imenice koje označavaju osobe kojih može biti više u odnosu na jednoga referenta (npr. *stric Petar* i *stric Vesko*, *baba po ocu* i *baba po majci* i sl.), pa su dodatna pojašnjenja ponekad neophodna radi pravilnoga prijenosa i tumačenja informacije. S druge strane, teško je zamisliti konstrukciju *majka Anđina suknja* (osim ako se imenica *majka* koristi da se njome označi baba ili neka druga bliska stara rođaka ili prijateljica koja je imala velik utjecaj u odrastanju referenta), jer je majka samo jedna, pa ju nema potrebe (dodatno) imenovati.



vati da polazna teza o osnovnome genitivnome konceptu *ishodišta* posrne i ostane nedokazana. U cilju dokazivanja ishodišnoga značenja i ovih konstrukcija autori posežu za kontrastiranjem prijedložnoga dativa, akuzativa i genitiva: *Trčao je prema kući* (prijedložno-padežnom konstrukcijom označava se usmjerenost; dativom kodirani orijentir niti mora biti krajnja točka kretanja – ono se može okončati i ranije – niti je uopće rečenicom iskazana namjera stizanja do orijentira), *Trčao je u kuću* (prijedložno-padežnom konstrukcijom označava se cilj kretanja; akuzativom kodirani orijentir krajnja je točka kretanja, a rečenicom može biti iskazana i namjera da to bude krajnja točka kretanja) i *Trčao je do kuće* (prijedložno-padežnom konstrukcijom označava se dolazak u blizinu genitivno kodiranoga orijentira, ali to ne podrazumijeva i direktan kontakt). Mjesto do škole, u neposrednoj blizini škole, označeno genitivnom konstrukcijom zapravo je – i to je sasvim precizno dokazano – *perceptivno ishodište*.

Ističući da je dativ u suvremenoj lingvističkoj literaturi jedan od najpotpunije opisanih padeža, autori se naročito osvrću na kognitivnolingvističko istraživanje dativa koje je u monografiji *Cognitive Semantics and the Polish Dative* objavila E. Dąbrowska (1997), a koje se temelji na pojmu *osobne sfere* (koja se sastoji od sfere empatije, privatne sfere, sfere svjesnosti, sfere utjecaja i sfere mogućnosti) i konceptu *osobne mete* kao shematičnome značenju zajedničkom većini dativnih dopuna. Naravno, i u poglavlju o dativu analiza se zasniva na sasvim uvjerljivu dokazivanju teze da sve dativne funkcije i značenja proizlaze iz jedinstvene prostorne sheme *usmjerenosti*.

Akuzativu je u osnovi shematični koncept *cilja*, kao kontaktne direktivnosti, pri čemu kontakt može biti fizički, mentalni i perceptivni. Značajna mu je odlika da orijentir biva zahvaćen kao cjelina, a ne parcijalno, što uzrokuje da se većina direktnih objekata kodira akuzativom, a ne genitivom.

Lokativu je posvećeno najmanje prostora u ukupnoj padežnoj analizi. Njime se najčešće, kako kažu autori, „kodiraju scenariji u kojima su statični trajektori tijekom cjelokupnoga glagolskog procesa smješteni unutar granica lokativnih orijentira (npr. *Kreda je u kutiji* (...)) ili je pak, nešto rjeđe, aktivnost dinamičnih trajektora u cijelosti distribuirana unutar granica orijentira (npr. *Hodao je po kući*)“. Dakle, lokativna su značenja okupljena oko shematičnoga koncepta *smještenosti*.

Specifična značenja instrumentala uklapaju se u shematični koncept *paralelizma*. Paralelizam se odnosi na predodžbu zajedničkoga kretanja u istome smjeru dvaju fizičkih objekata. Iako je analiza zasnovana na prostorno utemeljenome značenju, kod besprijedložnoga instrumentala prostorno je značenje iza značenja sredstva, koje se uzima kao prototipno.



Zaključci doneseni u raspravama u ovoj studiji nedvosmisleno potvrđuju neophodnost uključivanja značenja u sintaktičke analize. Upravo su ti konceptualnosemantički pogledi nedostajali tradicionalnim sintaktičkim raspravama i tumačenjima.

U *Završnim napomenama* autori ističu da cilj knjige nije bila uspostava nove tipologije padežnih značenja niti redefiniranje postojećih padežnih kategorija, već je naglasak na uklapanju padežnih značenja u jedinstvenu konceptualnu shemu.

Premda, kako i kažu, nisu preispitali padežnoznačenske kategorije, autori su u drugim dijelovima knjige, rekli bismo, sasvim razložno i opravdano, nudili nova, preciznija, rješenja za uvriježene termine i kategorije. Tako oblike *dvoje, troje...* uz obrazloženje kojemu se teško može naći mane odvajaju iz brojevnih imenica i oformljuju poseban termin *zbirne brojevne imenice*. U vezi s količinskim priložima (*puno, malo, mnogo, previše*) sasvim utemeljeno govore o njihovoj sličnosti s imenicama „da bismo se čak usudili govoriti o njima kao o *priložnim imenicama*“, pojačavajući tu tvrdnju usporedbom: *mnogo* ljudi = *brdo* ljudi / *hrpa* ljudi / *masa* ljudi. Da se njihov odnos ne bi ipak shvatio kao revizionistički, valja napomenuti da, primjerice, radi lakšega usvajanja, neke tradicionalne termine u analizi gramatičkih struktura zadržavaju. Tako zadržavaju termin *imenska sintagma* premda je prema kognitivnogramatičkoj terminologiji trebao biti *nominal*. Na isti način opstaju i u hrvatskoj literaturi ustaljeni prijevodi, poput *usidrenja*, iako autori ukazuju na (možda bolju) mogućnost kalkiranja engleske riječi *grounding* kao „uzemljenje“.

Na kraju se mora istaknuti da je popis literature, i svjetske i hrvatske, korištene u ovoj knjizi impozantan, a takvim ga ne čini samo brojnost i raznovrsnost referenci već prije svega način na koji autori toj obimnoj literaturi pristupaju. Gotovo kroz cijelu knjigu ukazuju izravno ili u fusnotama na rasprave vođene o određenim pitanjima, na različita teorijska tumačenja, na termine korištene za istu kategoriju u različitim teorijskim pristupima ili od raznih autora. Prema tim gramatikama, studijama i raspravama odnose se izrazito kritički, uglavnom kontrastirajući stavove i pristupe, a zatim iznose i argumentiraju vlastiti stav, često dopunjujući postojeća teorijska rješenja.

Studija skreće pozornost na mnoga pitanja čijem *objašnjenju* dosadašnje hrvatske gramatike i gramatičke rasprave nisu davale prostora. Njezin cilj dakle nije opisati kakvo je što u jeziku, već objasniti zašto je nešto takvo kakvo je. Objašnjenja pritom prate analitički dijagrami kojima se vizualiziraju značenja konstrukcija, utemeljeni uglavnom na prostornim predodžbama.

Čitatelj ove studije nerijetko ostaje zatečen rezultatima analiza: u kojoj mjeri i



na koji način gramatičke strukture odražavaju naš doživljaj svijeta i odnosa u njemu; koliko kultura utječe na gramatički ustroj; koliko su imenice duboko uvjetovane našim poimanjem materije; kako padeži dokazuju da je prostor temeljna kognitivna domena.

Britak um, snažan istraživački impuls, sposobnost i umijeće gotovo spontana povezivanja informacija i znanja iz raznih područja (i jezičnih i izvanjezičnih, i suvremenih i povijesnih) u jednu obuhvatnu i kreativnu analizu, izvrstan osjećaj za organizaciju teksta te pedantnost u radu i sasvim uspio pokušaj da se ništa ne ostavi nedorečeno osnovne su kvalitete studije koja je pred nama. Znalačkom konceptualnosemantičkom interpretacijom, koja nudi detaljan pregled i analizu problematike imenica, imenske sintagme i padežne sintakse, praćene brojnim minuciozno obrazloženim primjerima Branimir Belaj i Goran Tanacković Faletar prave značajan, pionirski iskorak u odnosu na hrvatsku gramatičku tradiciju. Zanimljiva koliko i stručna, poticajna koliko i poučna, prva knjiga *Kognitivne gramatike hrvatskoga jezika* nudi nova i pronicljiva tumačenja jezičnih činjenica te je pitanje vremena kad će postati temeljem za hrvatska jezikoslovna istraživanja. Stoga s nestrpljenjem očekujemo dvije nove najavljene knjige.

Literatura

- Dąbrowska, Ewa (1997). *Cognitive Semantics and the Polish Dative*. Berlin – New York: Mouton de Gruyter.
- Fillmore, Charles J. (1968). The case for case. Emmon Bach, Robert T. Harms, eds. *Universals in Linguistic Theory*. New York: Holt, 1–88.
- Goldberg, Adele E. (1995). *Constructions: A Construction Grammar Approach to Argument Structure*. Chicago: University of Chicago Press.
- Gruber, Jeffrey S. (1965). *Studies in Lexical Relations*. Ph. D. dissertation, MIT.
- Langacker, Ronald W. (1991). *Foundations of Cognitive Grammar*. Vol. 2. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Silić, Josip, Ivo Pranjković (2005). *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb: Školska knjiga.